

Boris Kuzmić

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

boriskuzmic2001@yahoo.com

JEZIČNA OBILJEŽJA *SENJSKOG KORIZMENJAKA (1508)*

Zbirka korizmenih propovijedi *Quadragesimale*, talijanskoga franjevca konventualca Roberta Caracciola iz Leccea, vrlo je rano zaživjela na hrvatskom jeziku zaslugom marnih prevoditelja i korektora senjske glagoljaške tiskare. Budući da se dosadašnjim istraživanjima zahvaćala ili kulturološka ili kulturnopovijesna tematika, a u novije vrijeme i jezična problematika, konkretizirana samo na pridjevskim oblicima, u jezičnoj se analizi ovdje uzimaju u obzir fonološka, morfološka i sintaktička obilježja teksta *Senjskoga korizmenjaka*. *Senjski korizmenjak* pisan je čakavsko-crkvenoslavenskim amalgamom u kojem prevladava čakavski sloj. Fonološka i morfološka obilježja karakteristična za crsl. sloj kontekstualno su uvjetovana, budući da se pretežito ostvaruju u biblijskom, općepoznatom kontekstu, no prevoditelji nerijetko za njima posežu želeći svoj jezični izraz učiniti bogatijim.

1. Uvod

Na prijelazu 15. i 16. stoljeća (1494–1508) u Senju je djelovala glagoljaška tiskara, koja je izdala sedam naslova, a među posljednjima izdvaja se *Senjski korizmenjak* (dalje u tekstu: SK) iz 1508. godine, hrvatski prijevod zbirke korizmenih propovijedi talijanskoga franjevca Roberta Caracciola (1425–1495) iz Leccea. Prije no što započnemo jezičnu analizu SK, valja istaknuti nekoliko važnih činjenica o talijanskom izvorniku, njegovu autoru, prevoditeljima i priređivačima hrvatskoga prijevoda.

Među najvećim talijanskim propovjednicima 15. st., uz Sv. Bernardina Sienškoga (1380–1444), ističe se franjevac konventualac Roberto Caracciolo iz Leccea. Godine 1465. napuljski je kralj Ferdinand I. Aragonski (1424–1494) Caracciolu

uputio poziv nudeći mu mjesto osobnoga korizmenoga ispovjednika i dvorskoga propovjednika. Caracciolo je, kao i većina velikih propovjednika srednjega vijeka, bio bez stalnoga boravišta, neprestano i intenzivno propovijedajući tijekom godine u što više mjesta. Pristavši na kraljev prijedlog, Caracciolo je za osmogodišnjega boravka na napuljskome dvoru (1466–1473) izdao *Quadragesimale* (Milano 1474), zbornik s 37 tema razrađenih u 49 korizmenih propovijedi. Vanjski poticaj nastanku zbornika došao je od samoga kralja Ferdinanda, koji je u propovjedničkom štitu htio nesmetano uživati i u slučaju izostajanja s crkvenih obreda. Caracciolo je u zborniku vidio djelo daleko šire namjene, ponajprije kao priručno djelo za svećenike. *Quadragesimale* postiže zapažen uspjeh – do 1500. izašlo je osamdesetak dosada poznatih i sačuvanih izdanja, a do polovice 16. st. broj izdanja prelazi preko stotine (Kulundžić 1966: 233, Mrkonjić 1998).

Tridesetak godina kasnije marljivi prevoditelji senjske glagoljaške tiskare priornuli su na posao i tiskali prijevod za ono vrijeme vrlo omiljene knjige među katoličkim svećenstvom. SK iz tiska izlazi dvostupačno, s 35 redaka u stupcu i rasporedom 20 slova po retku, na 208 strana male četvrtine (veličina teksta: 104 x 144 mm). U pogledu čistoće sloga i krepče boje slova “vidan je napredak prema ranijim, potkraj minulog XV. stoljeća izašlim stamparskim proizvodima” (Fisković 1962: 11). Temeljni podaci o tiskaru, slagarima i prevoditeljima, kao i datumu, odnosno mjestu tiskanja hrvatskoga izdanja, nalaze se u kolofonu SK.

Prvi reci iz kolofona upoznaju nas s prevoditeljima teksta: riječ je o Peri Jakovčiću i Silvestru Bedričiću. Podaci o Peri Jakovčiću vrlo su škrti: zna se da je 3. II. 1489. obavljao dužnost senjskoga kanonika i carskoga bilježnika (Kukuljević 1863: 137, Šurmin 1898: 335), 6. V. 1495. postao senjskim arhidakonom (Sladović 1856: 265), te da sredinom 1496. umire u Zagrebu. Iz kolofona SK saznajemo da je radio na prijevodu Caracciolova djela na hrvatski jezik i to je jedina potvrda o njegovoj djelatnosti u okvirima senjske glagoljaške tiskare. Silvestar Bedričić (Senj?, druga pol. 15. st. – Senj, prije 11. XI. 1512), senjski arhidakon od 1496. godine, bavio se tiskanjem i prevođenjem, nastavivši djelatnost senjskoga tiskara Blaža Baromića. Gotovo jedini podaci o njemu nalaze se u kolofonima nekih senjskih izdanja. Kolofon *Misala* (1494) spominje ga kao tiskara, zajedno s Blažom Baromićem i Gašparom Turčićem. *Naručnik plebanušev* (1507) donosi obavijest da je Bedričić bio vikarom i arhidakonom senjskim te da je ta knjiga tiskana u njegovoj kući i o njegovu trošku. Kao arhidakon spominje se i u kolofonu *Transita sv. Jerolima* i u jednom latiničkom prijepisu iz 1670. (Štefanić 1964: 102–105), ali taj se podatak ne nalazi u originalu. Iz kolofona *Mirakula slavne deve Marije* (1507–1508) doznajemo da je spomenuta knjiga tiskana u njegovoj kući.

Drugi podatak iz kolofona SK tiče se slagara i korektora, senjskih kanonika Urbana i Tomasa Katridarića. Senjski kanonik Urban spominje se kao slagar i korektor pojedinih senjskih izdanja (*Naručnik plebanušev*, *Senjski korizmenjak*, *Transit sv. Jerolima*), a u kolofonu *Naručnika plebanuševa* izrijekom se navodi njegovo podrijetlo iz Otočca u Lici. Koliko je poznato iz kolofona pojedinih senjskih izdanja, Tomas Katridarić bio je kanonikom senjskoga Kaptola, a složio je i korigirao

Naručnik plebanušev, Senjski korizmenjak i *Transit sv. Jerolima*. Katridarić se kasnije spominje i u dvjema glagoljičkim ispravama iz 1509. i 1521. (Kukuljević 1863: 191, 208).

Na kraju kolofona SK navodi se podatak o tiskaru: riječ je o Grguru Senjaninu (Dalmatinu) (Senj, sredina 15. st. – nakon 1508) koji se u kolofonima senjskih izdanja spominje kao tiskar *Naručnika plebanuševa, Senjskoga korizmenjaka* i *Transita sv. Jerolima*. Nešto više obavijesti o njegovoj tiskarskoj djelatnosti saznajemo iz kolofona *Naručnika plebanuševa* u kojemu stoji da je upravo stigao iz Venecije da završi tiskanje istoga djela. SK otisnuo je 17. X. 1508. u kući Silvestra Bedričića.

Danas je poznato šest sačuvanih primjeraka SK (Bogović 1994: 33) – četiri se čuvaju u Zagrebu (dva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, dva u knjižnici Samostana franjevac trećoredaca), a po jedan primjerak u Narodnoj in univerzitetnoj knjižnici u Ljubljani (u ostavštini J. Kopitara) i Publichnoj biblioteci Saltykova-Ščedrina u Petrogradu (u ostavštini I. Berčića). Zaslugom Branka Fučića i Anice Nazor Senjsko muzejsko društvo izdalo je 1981. pretisak SK.

2. Načela transliteracije

Svi primjeri iz SK koji se navode u članku transliterirani su prema sljedećem načelu: glas *jat* transliterira se kao *ê*, a njegova je fonetska vrijednost [ja] u inicijalnom slogu ili u položaju iza samoglasnika, npr. *êblka* [jablka], *moê* [moja], *krst'èni* [krstjani], *prièti* [prijeti], *roen'ê* [roenja], ili [je] u položaju iza suglasnika, npr. *nêga* [njega], međutim, vrlo često *jat* je glas e-tipa s fonetskom vrijednošću [e], npr. *morêmo* [moremo], *šêst* [šest], *trêti* [treti]; *đerv* se transliterira kao *ĵ*, a njegova je fonetska vrijednost [j], npr. *imĵ* [imij], *ovoĵ* [ovoj]; *šta* se transliterira kao *ĉ*, a njegova je fonetska vrijednost [č/šć], npr. *noĉ* [noć], *koĉu* [košću]; štipić i apostrof u tekstu SK nemaju nikakvu fonetsku vrijednost, a prilikom transliteracije prenose se kao *ʼ* i *'*; *ju* se transliterira kao *ju*; dio riječi koji je u originalu skraćen stavlja se u okrugle zagrade, a u uglate se zagrade stavljaju oni dijelovi riječi koji nedostaju zbog očitih tiskarskih pogrešaka. Vlastita imena pišu se malim slovima, kao što je u originalu.

3. Fonologija

U tekstu SK ostvaruje se vokalizacija slaboga poluglasa u primarno otvorenim završnim slogovima jednosložnih zamjenica, npr. *ča* 5d, 6d, 8l, *ta* 7d, 16d i prijedloga, npr. *va* 15l, 19l, 66d, ali: *v* 31l, 45l, 112l¹, i u višesložnih izvedenih prijedloga,

¹ U tekstu SK primjećuje se i rijetko prodiranje novijega *u* 46l, 68l, 120l i dr., kao i u onodobnim senjskim listinama (usp. Vončina 1955) ili jeziku *Naručnika plebanuševa* (usp. Reinhart 1998).

npr. *suprotiva* 5d (2x). Slabi poluglas vokalizira se u primarno unutarnjim slogovima lične zamjenice za 1. l. jd., npr. *mani* (D jd.) 99d, 113l, *manu* (I jd.) 13l, 23l, ali: *mni* (D jd.) 23d, zamjeničkih priloga, npr. *kadi* 41l, *vazda* 7d, imenica i pridjeva, npr. *ubožastvo* 6l, *pravadni* 16l, ali: *ubožstvo* 6l. Vokalizirani prijedlog *va* nema ograničenja u glasovnoj okolini, u usporedbi s nevokaliziranim *v* koje se ne može ostvariti uz isti sonant, npr. *va to* 6l, *va vomь* 2d, *va ovôjь* 2d : *v biŕi* 2l, *v' eklizastiki* 41l. Prijedloge u prijedložnim izrazima redovito zahvaća vokalizacija kada se nalaze ispred riječi s reduciranim poluglasom, npr. *ka mni* 7d, 18d, ili se prijedložni poluglas reducira ispred riječi koja je provela jaku vokalnost, npr. *k mani* 23d.

Prednjojezični nazalni samoglasnik **ę* u postpalatalnom položaju (č/ž/j) reflektira se vokalima *e* i *a*, npr. *prie* 7d, *prieti* 39d, *prietь* 62l, *žeju* 25l, *priêli* 7d, *priêti* 11l, *priêše* 15l, *roêše* 5l. Iako se promjena *a* < **ę* smatra tipično čakavskom pojavom, imamo li u vidu ukupnu hrvatskoglagoljsku pisanu baštinu, uspostavlja se sasvim novi odnos između dvaju refleksa prednjojezičnoga nazala u korist njihovu supostojanju unutar sustava.

Uz slogotvorno *r* nikada se ne bilježi pazvuk, npr. *grlu* 5l, *krstênomь* 5d, *prvo-* 3l, *smrtni* 4l, *svršue* 3d, *žrtstvo* 6d.

Slogotvorno *l* uglavnom je nezamijenjeno, npr. *dlžni* 4l, *êblke* 5l, *plni* 7d, *slnce* 2l, *stlmaçenie* 10l, *tlče* 16l (2x), rjeđe se zamjenjuje samoglasnikom *u*, a vrlo rijetko skupinom *ul*, npr. *dugь* 86d, *dužanь* 69l, 70d, *gutavь* 43d, *êbulke* 69d, *napulneniemь* 30d.

U korijensko-leksičkim morfemima *jat* se reflektira ikavsko-ekavski u tri karakteristične situacije: a) u skladu s glasovnim zakonom Meyera i Jakubinskog, npr. *crikvi* 10l, *griha* 9d, *izlizi* 2l, *ŕidenê* 3d, *live* 7d, *miseca* 41l, *beloga* 4d, *delu* 4l, *koleno* 32d, *telo* 7r, *vera* 23l, *vetarь* 32d; b) u dvosmjernom otklonu od spomenutoga zakona: *i* umj. *e* < *ê*, npr. *mên-* *promina* 44d, *nedêl-* *nêdilju* 6l, *svêt-* *svita* 5d, *svitalь* 11l, *vêd-* *pripovidati* 1l, *zapovid'ju* 4l, *vlêz-* *vlizal'* 6l, *vrêd-* *vridanь* 6l, *vridna* 13d, ili *e* umj. *i* < *ê*, npr. *bês-* *besi* 103l, *dêl-* *delь* 4l, *sêm-* *seme* 29d, *vêk-* *večna* 2l, *večni* 16l, *veçnoi* 11d; c) *jat* se u dvjema riječima sa zajedničkim korijenom, a u istoj glasovnoj okolini, reflektira ikavsko-ekavski² s dominantnim ekavizmom koji nije u skladu sa zakonom Meyera i Jakubinskog, npr. *vikuvečne* 44l : *veki* 14l. Zanimljivo je primijetiti da se svi otkloni od zakona Meyera i Jakubinskog dosljedno provode bez ikakva supostojanja obaju refleksa *jata*. U prefiksima *nê-/prê-* *jat* se reflektira u skladu sa zakonom Meyera i Jakubinskog, npr. *nigda* 46d, *nikoga* 5d, *nikomu* 2l, *niku* 11l, *nima* 6l, *prelipa* 2l, *presvitla* 1l, *prestupilь* 6d, kao i u nastavcima, npr. *bi* (aor.) 8d, *doli* 24d, *druzihь* 2d, *dvi svetili* (N dv.), *imiti* 5l, 11d, *mani* 3l, *mniste* 4d, *odiste* 16l, *razumimь* 1l, *ruci* (N dv.) 4d, *starišini* 5d, *živihu* 5l, ali: *v kapernaume* 9d, *va oblacehь* 32d, *v riçeh* 120d, *na živote* 29d.

Ikavizme na etimološkom mjestu **e*/**ę*, tzv. hiperikavizme, nalazimo u primjerima *viçera* 19l, *viçere* 4l, *vitiza* 50l i dr.

² U Senju se mješoviti refleks *jata* može pratiti od 15. st., a i ondašnje listine pokazuju dominaciju ekavizama (Moguš 1966: 36).

Redukcija samoglasnika nije dosljedno provedena: ostvaruje se u inicijalnom, npr. *ma* (< ima) 25d, *noga* (< onoga) 41l, *skusiti* (< iskusiti) 26d, *vom̃b* (< ovom) 2d, *z* (< iz) 15d, *znutra* (< iznutra) 48d, ali: *iskušenje* 26d, *iz* 3d, *iziskati* 11l, *izvana* 48d, *izvršiti* 4l, *onoga* 11l, *ovojb* 2d, i finalnom slogu, npr. *tr̃b/ter̃b* (< tere < teže) 5l, 6l, *jur̃b* (< jure < juže) 1d, 25d, *mei/mejb* (< meu) 21l, *ner̃b/ñer̃b* (nere < neže) 3d, 4d, *nigdar̃b* (nigdare < nigdaže < ñek̃gdaže) 16l, *ništarẽb* (ništare < ništaže < ñeč̃stože) 25d, ali: *jure* 40d, *meju* 3l, 21l, *nere/ner̃e* 4d, 37l, *nigdare* 2d. Pojavu sekundarnoga *r* < *ri* nalazimo u oblicima glagola *prnesti*, npr. *prnese* 29d, *prnesena* 53d, *prnesiše* 87d, *prnesli* 85l, *prnesoše* 43d.

Kontrakcija samoglasnika provodi se uglavnom dosljedno, a zastupljena je u oblicima upitno-odnosnih zamjenica *ki/ka/ko* (< kyi, kaja, koje), npr. *kih* 4l, *kim* 5l, 10d, *ku* 6d, ličnih zamjenica, npr. *manu* (< manuju < m̃nojo) 44l, 69l, *tobu* (< toboju < tobojo) 54l, 104l, povratno-posvojne zamjenice, npr. *svoga* 5d, *svomu* 7d, 9d i u 3. l. jd. niječnoga prezenta glagola *biti*, npr. *ni* 5d, 31d, 43l, ali: *nie* 6d.

Prilikom glasovne prilagodbe posuđenica dolazi do samoglasničkih promjena: *a* < *o*, npr. *konsalacioñb* (tal. consolazione) 24d; *e* < *i/o*, npr. *levetika* (tal. levitico) 61l, *delet̃b* (tal. diletto) 73d, 105l, *prepozit̃b* (tal. proposito) 6l, 16l, *segur̃b* (tal. sicuro) 25l, 43l; *o* < *a/u*, npr. *komint̃b* (tal. camino) 23l, 48d, *komora* (tal. camera) 53d, *kopun* (tal. cappone) 85d (4x), *ožura* (tal. usura) 18l, 18d; *u* < *o*³, npr. *kantuñb* (tal. cantone) 73l, *kolur̃b* (tal. colore) 110d, *kuntent̃b* (tal. contento) 1d.

Refleks **t'* uvijek je *ć*, npr. *ditića* 14l, *facolići* 53d, *jidući* 7d, *kućah̃b* 61l, *noćiju* 22d, *setujuće* 1d, *vića* 7d, *vriće* 8l.

Refleks **d'* uvijek je *j*, npr. *meju* 3l, 21l, *nar̃jeno* 5d, *posujue* 17l, *roenju* 6l, *takoje* 7d, *tujega* 18l.

U tekstu se ne provodi sekundarna jotacija, tj. sekundarni skupovi **t̃j/ *d̃bj* ostaju nepromijenjeni i nakon redukcije poluglasa, npr. *d'èvalskih̃b* 8l, *dvignut'e* 10d, *krst̃enint̃b* 5d, *pit'è* 3d, 4l, *primalet'e* 1l, *tr̃eti* 3d.

Suglasnički skupovi *-jt/-jd-* u prefigiranom glagolu *iti* ostaju nepremetnuti i bez provedene jotacije, npr. *naiti* 8l, 9d, *najdu* 24l.

U tekstu se javljaju i drugi primjeri s neizvršenom sekundarnom jotacijom, npr. *div'ju* 177l, *prejubodeinici* 114d, *zdravie* 10l, 10d, ali ona se na većem korpusu rijetko provodi, npr. *ljublenik̃b* 11d, *ljube* 11d, *ljudi* 8l, *ljudem̃b* 9l, *ñedilju* 6d, 20d, *okrvavl̃enu* 8l, *vzljublena* 7d, što više govori o utjecaju književnih tekstova, a manje ondašnjega senjskoga govora na pisani tekst.

Druga palatalizacija u tekstu SK nije dosljedno provedena. Priređivači teksta kolebaju se u izboru palatalizirane/nepalatalizirane osnove, u riječima *ekliziaštika*, *levetika*, *mnogi*, *muka*, *preljubodeinik̃b*, *prilika*, *ubog(i)* i dr., npr. *ekliziaštiki* (L jd.) 41l, 64l : *ekliziaštici* 19l, 65l, 86d, 87l, 87d, 98d, *levetiki* (L jd.) 61l : *levetici* 86l, *mnogi* (N mn.) 69l : *mnozi* 4l, 11d, 44l, 91l, 96d, 103d, 115l, *muki* (D jd.) 20d : *muci* 57l,

³Malić (1988: 90) pretpostavlja da je riječ o preuzimanju lokalnoga dalmatoromanskog lika posuđenice.

preljubodeiniki (N mn.) 33d : *preljubodeinici* 114d, *priliki* (L jd.) 2l, 11d, 44d : *prilici* 27l, 46l, 75d, 77l, 111l, 116d, *ubogi* (N mn.) 75l : *ubozii* 91l. Ne može se zaključiti da se u riječima stranoga podrijetla ne provodi druga palatalizacija, ali sigurno se može potvrditi da su nedosljednosti u provođenju navedene glasovne promjene baš u posuđenicama najrazvidnije. U druga dva slučaja druga se palatalizacija provodi dosljedno, npr. *bozi* (L jd.) 45l, *drazi* (L jd.) 9d, 20d, *grišnici* (N mn.) 114d, *odvitnici* (N mn.) 11l, 11d, *ruci* (L jd.) 94l, *zlogovornici* (N mn.) 103l, ili posve izostaje, npr. *kanoniki* (L jd.) 29l, 116d, *kantiki* (L jd.) 2l, 23d, *mihi* (N mn.) 4l, 10l, *svedoki* (N mn.) 32l, *šimonički* (N mn.) 33d, *turki* (N mn.) 80l, 83l, *uzroki* (N mn.) 32d, 40d, 58l, 61d.

Suglasnik *h* redovito se čuva u finalnom slogu, npr. *duha* 1l, *kruhb* 6d, a u inicijalnom slogu glagola (*h*)*otiti* i glagolske imenice (*h*)*otin'e* prevladavaju oblici s reduciranim *h*, npr. *hotiti* 83l, *hote* 116d, *hoteč* 42l, *hotijučb* 97d, *hotilb* 99d, *hotin'e* 104d, *hotěn'i* 107d, *hoten'emь* 107d, ali: *oti* 2d, *tii* 20l, *otiše* 84d, *očešb* 5l, 6l, 7l, 8l, 9l, 11d, *oče* 3l, 5l, 8l, 9d, 11l, *očemo* 3l, 3d, *očete* 1l, *otêli* 7d, 1d, *oteči* 41d, *otijuči* 41d, *otin'e* 2d. Upotreba glasa *h* očito je u inicijalnom slogu pokolebana zbog utjecaja štokavskih idioma koji glas *h* gube u svim slogovima (Moguš 1966: 42).

Suglasnik *l* redovito se čuva u medijalnom i finalnom slogu imenica, pridjeva i akt. ptp. pret. drugog, npr. *delb* 4l, *poldne* 5d, 6d, *zalb* 17l, *bilb* 5d, 6l, *dopustilb* 12l, *imêlb* 6d, *prišalb* 7d, *upal'* 9d, *vlizal'* 6l, *vzêlb* 6l.

Rotacizam se provodi dosljedno, npr. *moreš'* 12l, *more* 2d, 3l, 4l, 6d, 9d, *morete* 7l, *trь* 5l, *terь* 6l, *jure* 40d, *nere* 4d, 37l, *nigdarь* 16l, *nigdare* 2d, *ništarь* 25d.

Čuvaju se suglasničke skupine *-čl-* i *-čr-*, npr. *človikь* 3l, 7d, *črmeno* 22d, *črni* 22d, *črno* 23l, *črvleno* 16d, *črvlenoga* 5l.

Asimilacija po zvučnosti u pismu se ne bilježi dosljedno, npr. *otkupitela* 13l, 14d, *tadbe* 6l, *uboštva* 5d, *uboštvo* 6l, *zda* 4d, 11l, 12d, *zgora* 5d, ali: *almužtvo* 18d, *bezčisulni* 7l, *bezkonačna* 35d, *gibke* 9d, *obsluževati* 5d, *obstraši* 9l, *odkuda* 4d, *otkupitela* 7l, *odpusti* 11d, *odtuda* 20l i dr. Priređivači teksta zbog pisarske tradicije čuvaju neasimilirane suglasnike u prefiksima i na granici osnove i sufiksa, npr. *bogatče* 16l, *ditca* 16l, *koristno* 3l, *prazdno* 10d, *sudče* 16l, što ne znači da je njihov ondašnji izgovor uvijek u skladu s pismom. Asimilaciju po zvučnosti u sandhi-položaju nalazimo u prijedložnim izrazima, npr. *is koga* 11l, *is' sebe* 5l, *is tepleni* 7l, *z grihomb* 26d.

Redukciju suglasnika *l < vl*, *tr < tvr* nalazimo u imenica, pridjeva, rednih brojeva i glagola, npr. *oblada* 2l, *obladateljnice* 8d, *oblast* 30l, *oblasti* 5d, 11d, *četrtakь* 9l, *četrtomь* 4l, *četrtom'* 5d, *četrtihь* 3d.

Disimilaciju suglasnika u suglasničkim skupovima *mn > vn*, *zn > zl* nalazimo u primjerima *vnogo* 28l, *nazlamenuju* 48l, *zlamenuje* 10l, *zlamen'e* 36l, 39d, *zlamín'e* 50d, *zlamen'ju* 46d i dr., ali: *mnozi* 91l, 96d, 103d, *znamenue* 52d i dr.

4. Morfologija

Imenice m./sr. r. u L jd. čuvaju nastavke *-i/-e* (< *-ê*) i mlađi nastavak *-u*, ali njihova je uporaba ograničena: nastavak *-e* ograničuje se na nekoliko imenica m. r., npr. v *kapernaume* 9d, *na živote* 29d, a druga dva nastavka podjednako su karakteristična za imenice m./sr. r. Najzanimljivije su one imenice u kojima se mogu ostvariti oba nastavka, npr. *matêi* 15l, 27l, 46l, 72d, 110d : *matêju* 2l, 8l, 101d, 102d, 106l, *pror(o)ki* 7l : *proroku* 26d, 65l, 104d, *sviti* 6l, 8l, 16l, 18l, 19d, 32d, 36l, 41l, 46d, 63l (2x), 64d, 65l, 71l, 74d, 82l (2x), 84d (2x), 86d, 92l, 99d, 103d, 113l : *svitu* 23d, 41l, 59d, 70l, 70d, 71d, 73d, 75d, 108d, 110d, *vrhi* 35d : *vrhu* 52d (3x), *zakoni* 2d, 20l, 28d, 29d, 80l, 80d, 82d, 112d : *zakonu* 4l, *deli* 14d, 21l, 81l, 100d : *dêlu* 1d, *e(van)j(e)lii* 33l (2x), 34d, 49l, 56d, 57l, 79l, 114l : *e(van)j(e)lju* 70d, *krili* 43l, 65l : *krilu* 63l, *mori* 2d, 60l : *moru* 22d, 119l, *pismi* 1l, 26d, 34l : *pismu* 1l, 24d. Primjeri pokazuju da je stariji nastavak *-i* još uvijek dominantniji od mlađega *-u*. Imenice m. r. u NA mn. čuvaju tzv. kratke oblike množine, bez infikasa *-ov/-ev-*, npr. *besi* 103l, *dari* 24l, *hlêbi* 25l, *knezi* 28d, 34l, *krali* 28d, 34l, *lavi* 8d, *mihi* 4l, *popi* 34l, *sini* 16l, 36d, *duhe* 8d, *vrage* 34l. U G mn. imenice m. r. imaju nastavke *-ø/-ov/-i*, npr. *danь* 4l (2x), 8l, *otacь* 36d, *pinêzь* 6l, *poganь* 29d, *zubbь* 12l, *židovь* 29d, *darovь* 10d, *evreovь* 29d, *lotrovь* 31d, *plodovь* 7l, *redovnikovь* 39l, *sinovь* 24l, *d(u)hi* 8l, *računi* 30l, *saražini* 29d. U G mn. imenice sr. r. čuvaju nastavak *-ø*, npr. *čudesь* 27l, *delь* 29l, *drêvь* 24l, *nebesь* 30d, *sukanь* 6l, *têlesь* 2l, *ustь* 10l, *višalbь* 6l. Imenice m./sr. r. u D mn. čuvaju nastavke *-om/-em*, npr. *arj[e]lomь* 46l, *d'êvlomь* 46l, *êzikomь* 30l, *rimlanomь* 5d, *dnemь* 13d, *ljudêmbь* 2l, *têlesem* 31d. Imenice m./sr. r. u L mn. čuvaju nastavke *-ih/-eh/-i*, npr. *atihь* 84d, 84l, *grisihь* 46l, 47l, *kantuniuhь* 73l, *kapitulihь* 112l, *putihь* 31l, *činerjihь* 3l, *dêlihь* 30l, *kolenihь* 57l, *lêtiuhь* 5d, *ustihь* 88l, *oblacehь* 32d, *dni* 45l, *grisi* 61d, 115l, *načini* 111d, *računi* 44d, *životi* 16l, *nastoên'i* 4d, *nebesi* 28d, *prsi* 75d, *stvoren'i* 102l. Imenice m./sr. r. u I mn. dobivaju nastavak *-i*, npr. *knezi* 32l, *koni* 8d (2x), *skoti* 2l, *zakoni* 3d, *koli* 8d, *usti* 45d.

Imenice ž. r. a/ja-osnova u I jd. pretežito dobivaju nastavak *-u*, npr. *s dušu* 23l, *kaplju* 49d, *s nečistoču* 7l, *s ožuru* 18d, *s pomnju* 1d, *ruku* 42d, 48l, *s veru* 12d, *zemlju* 45d, ali javlja se i mlađi nastavak *-om*, npr. *žlkk(o)m'* 47d. Nastavak *-iju* dobivaju imenice ž. r. i-osnova, npr. *nočiju* 2l, 22d. U G mn. čuva se samo nastavak *-ø*, npr. *jistvinь* 16d, *materь* 36d, *mendulь* 5l, *mukь* 44l, *ranь* 7l, *smokavь* 5l, *ženь* 2l, a u D mn. nastavak *-am*, npr. *babamь* 63l, *cr'kvamь* 19l, *dêvamь* 12l, *dušamь* 39l, 40l, 43l, *rukamь* 23d, *ženamь* 18l. Nastavak *-eh* dobivaju imenice ž. r. i-osnova, npr. *ričehь* 84l, 118l, 120d, *skrbêhь* 28l. Imenice ž. r. a/ja-osnova u L mn. redovito dobivaju nastavak *-ah*, npr. *hv(a)lahь* 56l, *molitvahь* 87l, *mr(i)žahь* 43d, *mukahь* 41d, 75d, *ranahь* 60l, a u I mn. nastavak *-ami*, npr. *prokšami* 97l, *ribami* 2l, *suzami* 49d, *šalčicami* 97l, *želami* 55l. Oblici dvojine sačuvali su se u broju *dva* i u imenicama ž. r., npr. *dvima verugama* 114l.

Od specifičnih likova ličnih zamjenica valja izdvojiti: a) zamjenicu za 1. l. jd., npr. GD *mani* 3l, 12d, 85d, 99d, 113l, D *mni* 23d, I *manu* 13l, 23l, 44l, 69l; b) zamjenicu za 2. l. jd., npr. I *tobu* 49d, 74d, 98d; c) zamjenice za 3. l. jd., npr. D *nei* 13l,

911, 1161, L *němb* 31; d) zamjenicu za 1. l. mn., npr. D *namь* 911, 109d, 116d, I *nami* 33d, 411, 941; e) zamjenicu za 3. l. mn., npr. D *nimь* 1181 (2x), I *nimi* 411, 421. Povratna zamjenica *se* u I ima lik *sobu* (< soboju < sobojo) 881, 96d, 101d i dr., a povratno-posvojna *svoj* ima specifične likove, npr. u L jd. ž. r. *svoei* 16d, L mn. ž. r. *svoiьhь* 86d, I mn. m./sr. r. *svoimi* 261, 86d, 108d. Od posvojnih zamjenica izdvajaju se oblici: a) zamjenice *moj*, npr. L jd. ž. r. *moei* 321, 114d; b) zamjenice *tvoj*, npr. kontrahirani lik s nastavkom palatalnih osnova *tvega* 7d, 81, DL jd. ž. r. *tvoei* 59d, I jd. ž. r. *tvoeju* 33d, L mn. ž. r. *tvoiьhь* 861, 871, I mn. m. r. *tvoimi* 231; c) zamjenice *naš*, npr. L mn. m. r. *našiьhь* 591, I mn. m. r. *našimi* 211; d) zamjenice *vaš*, npr. A dv. *vaši* 841, L mn. ž. r. *vašiьhь* 23d, 611. Od pokaznih zamjenica valja izdvojiti: a) zamjenicu *taj*, npr. N jd. m. r. *ta* (bez naveska -j) 31, 7d, 16d, I jd. ž. r. *tu* 231, L mn. ž. r. *tihь* 101; b) zamjenicu *ovaj*, npr. NA m. r. *ovь* (bez naveska -j) 36d, 451; c) zamjenicu *onaj*, npr. N jd. m. r. *onь* (bez naveska -j) 7d, 10d; d) zamjenicu *tolik*, npr. I jd. ž. r. *toliku* (< tolikoju < tolikojo) 1d. Od upitno-odnosnih zamjenica nalazimo starije oblike zamjenica *ča* i *ki/ka/ko*, npr. G *česa/čěsa* 17d, 671, 105d, L mn. *kihь* 421, I mn. *kimi* 251.

U L jd. m./ž. r. pridjeva izdvaja se nastavak *-i*, npr. *dobri* 61d, *pitomi* 40d, *plemeniti* 18, *pusti* 501, *telesni* 811, *t'vrđi* 571, a u I jd. ž. r. nastavak *-u*, npr. *div'ju* 1771, *dglu* 861, *naglu* 1511, *opčěnu* 1211, *škuru* 51d, *tmenu* 51d, *zlu* 1051. Pridjevi svih triju rodova u I mn. dobivaju nastavak *-imi*, npr. *mnozimi* 173d, *navlačnimi* 1171, *ognenimi* 8d, *slatkimi* 1041, *takmenimi* 72d. Dvojina se čuva u DI, npr. *navlačnima* 11, *krvavima* 33d.

Komparativ pridjeva tvorbeno se ostvaruje na tri različita načina: a) gramatički (opozicijom nastavaka); b) leksički (supletivno, leksičkim oponiranjem); c) analitički (perifrastički). Nastavačno oponiranje svodi se na nekoliko odnosa: a) *-o-* : *-i-*, npr. N jd. m./sr./ž. r. *slatk-o-i* : *slatč-i-i*, *plemenit-o-i* : *plemenit-i-i*; b) k-formant : *-j-*, npr. N jd. m./sr. r. *vis-ok-i* : *vis-j-i* > *viši*, A jd. ž. r. *lag-k-u* : *lag-j-u* > *laglju* c) k-formant : *-n-*, npr. G jd. m. r. *niz-k-oga* : *niz-n-ega* > *nižnega*; d) *-o-* : *-l-*, npr. N jd. sr./ž. r. *lip-o-o* : *lip-l-e*. Imajući u vidu podudaranja/odstupanja nastavačnih opozicija u komparativima pridjeva između SK i ukupne hrvatskoglagoljske tradicije, primjećuje se da tekst SK manje slijedi normu crsl. jezika, što znači da se više priklanja komparativnom modelu koji nudi čakavski jezični sustav. Od supletivnih oblika izdvajamo npr. N jd. sr. r. *veliko* : *veče/vekše*, *malo* : *mině/manšě*. Analitički ili perifrastički komparativ tvori se pomoću čestice *veče* i pozitiva pridjeva, npr. *da ne biše načina veče prilična ni podobna za našě odkuplenie něgo ona muka* 176d.

Uz broj *dva* redovito stoje dvojniski imenski oblici, npr. NAV *dva sina* 171, *dva zakona* 461, *b* (=2) *dobroti* 3d, *dvi oči* 4d, *dvi ruci* 4d, *dvi uši* 4d, *věruđi dvi* 114d, *dvi leti* 37d, *dvi světili velici* 21, DI *dvima protivnima g(ospo)d(i)noma* 92d, *dvima vērugama* 1141, ali nalazimo i rijetke primjere gdje se broj *dva* sklanja prema zamjeničkoj deklinaciji, a imenice i pridjevi poprimaju nastavke množine, npr. *dviьhь zliьhь žen'* 71. Uz broj *tri* redovito stoje množinski imenski oblici, npr. NAV *tri dele* 83d, *tri uzroke* 91d, *v'* (=3) *zak(o)ni* 111d, *tri artikule* 26d, 301, *tri hčere* 10d, *v'* (=3) *vode* 16d, *v'* (=3) *razlučen'ě* 221, *v'* (=3) *sučastva* 221, GL *triьhь nepriětel'* 81, *triьhь zakoni*

32l, *trihь napasti* 25l, *trihь sumnahь* 10l, *trihь živinь* 97l, *trihь lětь* 69d, *trihь mēstь* 117d, I *trimi danmi* 120d, *trimi računi* 100d, *trimi zakoni* 61d, 99l, *trimi hčerami* 6l, *trimi stvari* 25l. Broj *četiri* u zavisnim se padežima sklanja prema zamjeničkoj deklinaciji, npr. G *od četirihь elimenti* 25d, 30d, *od četirihь redovь* 68l, *od četirihь vetarь* 32d, I *četirimi računi* 109l. Redni broj *četvrti* nalazimo u množini, npr. L *v četrtihь knjigahь* 3d. Zbirni broj *troji* čuva se u jedninskoj paradigmi, npr. I *troimь zak(o)-nomь* 44d.

Prema analogiji s 1. l. mn., u 2. l. mn. impf. gl. *biti* čuva se oblik *bihote* 81d.

Aoristne oblike nalazimo i u 3. l. dv., npr. *bista* 73l, *gresta* 120l, *vzr(a)dovasta* 54d.

Pluskvamperfekt se tvori od imperfekta pomoćnoga glagola i oblika akt. pterp. pret. drugog, npr. *bihomo umrli* 24d.

U imperativu se u 3. l. jd. čuvaju oblici koji su se rabili i za 2. l. jd., npr. *i to budi zadovole* 110l, 112d, *i to budi za drugi dēlb* 100l, *na ki nas privedi* 9l, *na ku privedi nasь* 24d.

Futur se u SK, npr. u 3. l. jd., tvori na nekoliko načina: a) *(h)oče + infinitiv*, npr. *oče biti* 48d; b) *(h)ote* (zanimjani lik: *nete*) + *infinitiv*, npr. *ote imiti* 53l, *nete biti* 58d; c) *bude + infinitiv* u zavisnom dijelu rečenice (usp. Malić 1997: 107), npr. *da d(u)ša i t(e)lo vaše vazda goriti bude* 47d; d) *ima + infinitiv*, npr. *ima želiti* 3l.

Od specifičnih likova kondicionala prvog izdvajamo tipično čakavsko 1. l. jd., npr. *ne bimь činilь* 17l, ali: *bih mogalbь* 64d, *bihь otily* 51l i dr.

5. Sintaksa

Kategorija posvojnosti za 3. l. jd./mn. dvojako se izražava: oblicima posvojnih zamjenica, npr. NA jd. *negovь nepriētelь* 14l, *negovo stvorenje* 100l, *negova kuća* 67d, I dv. *očima negovima* 60l i genitivom jd./mn. ličnih zamjenica, npr. *nega plьb* 22l, *v nega ruke* 27d, *od nē utrobe* 21d, *do prēdēlb ihь* 32d, *v nihь tēškoči* 41l. Kada se posvojnost odnosi na 1. i 2. lice jd. nerijetko se umjesto povratno-posvojne zamjenice *svoj* rabe oblici posvojnih zamjenica *moj/tvoj*, npr. *odlučil sam svoju sriču z družimi kušati* 64d, *da v potribahь tvoiьhь spomēnēš sē od nēga* 27d, *da jiduči udržiš životь tvoi* 27d, *dvigni oči tvoi* 120d, *počtui tvoega o(t)ca i materь* 62l, *ubii tvoju zavidočь* 105d, *ne znašь vrime pohoen'ē tvoga* 90d. Čini se da valja napustiti jednostrano mišljenje o utjecaju stranih jezika, u ovom slučaju talijanskoga, na sužavanje uporabe zamjenice *svoj* za označavanje pripadanja subjektu (Pavešić 1971: 365). Spomenuta pojava može se tumačiti i empatijom, tj. govornikovom identifikacijom, koja može varirati s nekim licem, a ono je dijelom događaja koji se u rečenici opisuje (Mihaljević 1990: 148). Svi navedeni primjeri imaju posvojne zamjenice za 1. i 2. lice, umjesto zamjenice *svoj*, a baš njihova uporaba nesumnjivo znači govornikovu identifikaciju s njihovim referentima (usp. Mihaljević 1990: 148, Mićanović 1999: 92).

Negaciju *ne* nalazimo iza glagolskih enklitika, npr. *da ki bi nē imēlb konfeciioni* 6d, *ako bi ne činilь svoiьhь d(e)lb* 30d, *ako bi ne bila abitana* 30d, *tr bi se ne ganulь na milost* 41l, *i da bi ne mogalbь učiniti niednoga zla* 107l, *ne učini drugomu ča bi nē*

têlb da bi tēbi učineno 110d, a ta je pojava češća u zavisnom dijelu, uglavnom pogodbenih rečenica. Negacija *ne* nalazi se ispred glagolskih enklitika, uglavnom u glavnom dijelu rečenice, npr. *da zač' e plnimъ zakonomъ pravdenъ ne bi mogalb ne kaštig(a)l' te za gr(i)hb* 58l/d, ili u jednostavnim/nezavisnosloženim rečenicama, npr. *vsi êzici kê e b(og)ъ učinilb i ki ote biti nê bi mogli navistiti mukъ pak'lenihъ* 50d, r' (=100) *ljudi ei ne bi mogli suprotъ stati* 89d, ali može doći i u zavisnom dijelu rečenice, npr. *ako onъ bogati ne bi učinilb nigdar' nikoga dobra* 63l, *ako ne bi bilъ pomočnikъ ne bi bil ozloglasit(e)lb* 106l.

Čestica *li* ne dolazi neposredno iza negacije *ne* ili veznika *ako*, nego se veže uz subjekt koji se između njih nalazi, npr. *ne mitar' li sie čine* 100d, *ako mi li imamo biti osueni* 33d, a u zavisnom dijelu rečenice dolazi između infinitiva i bezlične konstrukcije glagola u prezentu, npr. *kada nam' e od potrebe li trpiti muku čini da namъ bude trpit' mane dvisti ali trista letъ* 33d (usp. Mihaljević 1997: 195).

Zanimjani prilozi i oblici zamjениčkog pridjeva *nijedan* redovito stoje uz zanijekani glagol, npr. *niedne pravde ne čini* 31l, *niedna od' ovihъ kriposti ne more stati* 45l, *i ogan' nigdare ne ugasit sê* 49d, *niedanъ ne gov(o)ri z dobrê vole* 106l, ali: *niedno čisto stvoren'e more učiniti niku rič'* 30d. Ovdje je očito riječ o romanskom (tal.) utjecaju predložka na prijevod, jer jednostruka negacija, u odnosu na dvostruku koja je tipična za slavenske jezike, inače prevladava u tekstovima koji se prevode s romanskih jezika, poglavito latinskoga (Mihaljević 1997a: 131).

Besprivedložni genitiv nalazimo u izrazu *biži griha* 47d i dr., sintaktički akuzativ umjesto instrumentala u primjeru *esmo li pod grihъ smrtni vsi dlžni postiti* 4l i dr.⁴, sintaktički akuzativ umjesto lokativa u primjeru *ča sê čini pri nasъ* 46d i dr., sintaktički instrumental umjesto genitiva u primjeru *mru gladomъ* 6l.

U rečenicama npr. *pitaju ovdî doktori ako se molitva ima činiti* 10d, *da ako me pitašъ ako e grihъ* 28l, *oče pita s(ve)ti avg(u)stinъ ako osueni v p(a)kli stoečъ vide slavu b(la)ženihъ* 46d, *očemo vidjeti ... ako e zavidočъ grihъ smrtni* 71l, pogodbeni veznik *ako* uvodi upitne rečenice, a bilježimo ga u zavisnim pitanjima (usp. Mihaljević 1990a: 107–108).

Od romanskih konstrukcija valja izdvojiti: a) prijedložni izraz *od + imenica* umjesto posvojnih pridjeva, kao u tal. jeziku, npr. *razumъ od' e(van)jeliê* 1l, *v knigahъ od filozofie* 5l, *priliku od pavla* 7l, *vrime od poldne* 6d; b) prijedložni izraz *od + imenica* umjesto bezličnih konstrukcija, kao u tal. jeziku, npr. *od potrebê e zato namъ* 3l, *od potrebe bi reči* 9d; c) uporabu prijedloga *od* uz glagole govorenja, koja vuče podrijetlo iz latinskoga i talijanskoga jezika (Hudeček 2001: 97), npr. *da v potrebahъ tvoihъ spomênêš sê od nêga* 27d; d) prijedložni izraz *za + infinitiv glagola*, kao u tal. jeziku, npr. *za moči živiti* 6l, *za imiti sini blago* 11d, *za viditi močъ božastvenu* 27d, *nê iskahu č(u)desъ za obratiti sê* 27d⁵; e) uporabu glagola *(u)činiti*, kao u tal. jeziku, npr. *očete se učiniti naučeni* 1l, *čini naiti životъ večni* 20l, *učini ga vlisti* 37d, *učini reči ednu zdravu mariju* 41d, *čini slze z' očiju* 47d, *čine te plakati* 47d, *te*

⁴Malić (1997: 109) drži da je ta jezična pojava, u odnosu na knjišku, npr. uporabu sintaktičkoga akuzativa umjesto genitiva, vjerojatno dijalekatska, tj. supstratska pojava.

čine bižati 47d; f) uporabu N mn. sr. r. umjesto N jd. za izricanje sveobuhvatnosti i neodređenosti, kao u latinskom jeziku (usp. Hudeček 1997), npr. *vsaka naga i otkrivena esu videniju nega* 28d i dr.

6. Crkvenoslavenska jezična tradicija

U prefiksima *v-/vz-* (< *vb-/vъz-*) slabi se poluglas reducira ili vokalizira, ali prefiksi ostaju očuvani i nezamijenjeni s *u-/uz-* npr. *vzeti* 6d, *vzimati* 4d, *vzdihati* 41d, *vzdržati se* 3l, *vazme* 29l, 73d, *vazmetь* 32l, *vazvahь* 14l, 28l, *vazvaše* 93d.

Ekavski refleks *jata* u korijenu *dêv-*, npr. *deva* 11d, *devi* 1l, *devstvo* 21d, provodi se dosljedno, zato što je više književnog i sakralnog karaktera, a u korijenu *têl-*, npr. *telesih* 4d, *teli* 7l, djeluje analogija prema polaznom obliku *telo* < *têlo* i jak utjecaj crsl. tradicije (Hercigonja 1983a: 8–16).

Čuva se suglasnička skupina *-čt-* (< *-čѣt-*), npr. *počten'è* 1l.

Sonantni skup *-vs-* ostaje nepremetnut, npr. *vsaka* 3l, *vsaki* 5l, 5d, 11l, *vsako* 3l, 4d, 9l, 11l, *vse* 1l, *vsi* 4l, 11d, *vsimb* 12l, *vsemogući* 10d.

Prijedlog *od*, uglavnom u položaju ispred istoga suglasnika, npr. *ot daniela* 19d, *ot dobra* 25l, *ot dobrihь* 1d, *ot dobroty* 16l, *ot dokturovь* 9d, *ot družihь* 2d, *ot dviju* 25d, ali: *ot rukь* 13d, ima lik koji je karakterističan za crsl. pisane baštinu, a u drugim situacijama priređivači teksta radije rabe hrvatski lik, npr. *od' ovoga* 3l, *od smišlèn'è* 4l, *od toga* 3d, *od vsakoga* 3d, *od vzdržan'è* 3d.

U primjerima *črvleno* 16d, *črvlenoga* 5l, *razdrušet* 72l primjećuje se knjiška pojava epentetskih suglasnika *l/d* koji pojačavaju artikulaciju suglasničkih skupova.

Imenice sr. r. bivših *s-/n-*osnova u G jd. čuvaju nastavke karakteristične za crsl. deklinacijski tip, npr. *imene* 41l, *nebese* 8d, 21d (3x), 43l, *vr(i)mene* 41l.

Imenice *jo-*osnova sa sufiksom *-(j)anin* čuvaju u N mn. stariji nastavak *-e*, npr. *krst'ène* 16l, *rimlanè* 7d, *sinovè* 24l, *anj[e]le* 24d, ali: *krsfjani* 49l *pogani* 49l. Stariji nastavak *-i* nalazimo u A mn. imenica m. r., npr. *mihi* 10l, *udi* 7l (2x), *zubi* 8d.

Nastavak *-oju* u I jd. imenica ž. r. dolazi iz crsl. pisane tradicije, npr. *magloju* 50l.

Čuva se lična zamjenica *azь* 28d, 31l. Alterniranje zamjenice *azьfja* u crsl. i hrv. varijanti ima oznaku višega stila (usp. Hercigonja 1983), a u tekstu SK razvidno je u biblijskome kontekstu, npr. *viite erь ja esamь samь i nêstь inoga b(og)a razvè mene · azь ubiju i živiti stvoru* 28d, *pror(o)kujući govoraše od krst'ènina azь rêhь bozi estè i sinovè višnago vsi* 80l, *ja rekoхь bozi este i sinovi višnago vsi* 144l.

U G jd. m./sr. r. posvojnih zamjenica *moj/tvoj* čuvaju se oblici moego 11l, 32l, *tvoego* 18l, 26l.

⁵Navedene konstrukcije moguće je zamijeniti zavisnim dijelom rečenice. Međutim, prijedložne izraze *za + imenica* ne smijemo olako označiti talijanizmima, jer je prijedlog *za* u značenju *zbog* jednako funkcionirao i u kanonskim stl. tekstovima, kao i u SK, npr. *za nepomnju zgubimo to dobro* 13d, *za lakomiju postavlašè na stolu svoemь a' (=1) vrčь vina* 16d, *gedući v banju za niku svoju nemočь* 37l.

Od pokaznih zamjenica valja izdvojiti oblike zamjenice *ovaj*: N jd. sr. r. *sie* 25l, G jd. m./sr. r. *sega* 5d, 35l, 47d i L jd. m. r. *semь* 6l, 23d.

U GA jd. pridjeva m./sr. r. izdvajamo nastavak *-ago* iz staroslavenskoga jezika, koji se javlja rijetko, najčešće u ustaljenim sintagmatskim izrazima, npr. *neskonačnago* 144d, *pravadnago* 1l, *s(ve)t(a)go* 106l, 114l, nastavak *-oju/-uju* nalazimo u A jd. ž. r., npr. *děsnoju* 31d, *kromečnuju* 46l, *desnuju* 96d. U tekstu SK nastavak *-oju* nerijetko se ostvaruje u prijedložnome izrazu *o desnoju*, npr. *tada rečěť krabь oni-mь ki budu o desnoju nęga* 32d, i postavi ovce *o dęsnoju sebě* 31d, *sěditь o dęsnoju o(t)ca* 145l. Uvriježilo se mišljenje da je prijedložni izraz *o desnoju* hibridan oblik u kojemu je nastavak *-uju* zamijenjen s *-oju*, a *-oju* je nastao kontaminacijom akuzativnoga oblika s lokativnim *o desnu* ~ *o desnoj* (Malić 1996: 33). Autorica, dakle, pretpostavlja stapanje lokativnih i akuzativnih oblika u hibridnom nastavku i posebice naglašava smjer kontaminacije koji polazi od L prema A: *dobroj* → *dobru* → *dobroju*. Temelji takve postavke ozbiljno se mogu poljuljati uzme li se u obzir mogućnost dvojakoga ostvaraja prijedložnoga izraza *o desn-oju* < *o desn-ojo* || *o desn-ojq* > *o desnuju*. Time se pretpostavke o preklapanju nastavaka ne dovode u prvi plan, nego se pažnja koncentrirana na različite ostvaraje dvaju različitih nastavaka. Nastavak *-ie* u N mn. ž. r., npr. *semrtnie* 77d, preuzima se iz zamjeničke deklinacije.

Od posvojnih pridjeva izdvaja se relikat crsl. pisane tradicije, npr. *v krili abramli* 43l.

Po pridjevskoj su se deklinaciji sklanjali i aktivni participi preterita prvog i aktivni participi prezenta, npr. G *č(lov)ka umrvš(e)ga* 44d, *duše preminuvšihь* 43d, A *za u[m]rvše* 42l, G *sluge moleča* 1l, *nih živučihь* 41l, D *ubogimь potr(i)bujučimь* 19d.

Čuvaju se oblici G dv. broja *dva* i imenica, npr. *dviju bratu* 70d, *dviju žez(i)ku* 94d, *dviju naturu* 25d, *dviju ribu* 117l.

Redni broj *trinaesti* načinjen je prema crsl. tvorbenom modelu, npr. L *v tri na desětnomь kapituli* 5d.

Glagoli u 1. l. jd. prezenta, uz nastavak *-m*, čuvaju i stariji nastavak *-u*, npr. *govoru* 15l, 18d, *primu* 31l, *proslavlju* 28l, *suju* 31l, *veruju* 1l, *vziču* 14l, u 2. l. jd. čuva se, uz nastavak *-š*, crsl. nastavak *-ši*, npr. *iskusiši* 26l, *izbaviši* 45l, *pokloniši se* 26l, *poslužiši* 26l, *shraniši* 93l, u 3. l. jd. čuva se, uz nastavak *-ø*, stariji nastavak *-t*, npr. *uničizitь* 12d, *uzretь* 51d, *vzovetь* 28l, *vzvečaet se* 107d, *zapustěetь* 88d, u 3. l. mn. čuvaju se, uz nastavke *-e/-u*, stariji nastavci *-et/-ut*, npr. *mrmnetь* 104d, *odpustetь se* 118l, *postidet se* 45l, *vzratet* 47d, *budutь* 25l, *pomrutь* 90d, *rekutь* 52l, *sutь* 90d, 94l, u 3. l. dv. čuva se nastavak *-ta*, npr. *sedeta* 71l. Stariji nastavci, preuzeti iz crsl. pisane baštine, pretežito su vezani uz općepoznati kontekst, najčešće u ustaljenim sintagmatskim izrazima i u onim dijelovima teksta u kojima autor donosi cijele ulomke ili citate iz poslanica i evanđelja, npr. *zato govori davidь v kipi i(su)h(rsto)vi azь pravdi suju* 31l, *tada i(su)h(rst)ь odgovori mu i reče ne iskusiši g(ospo)dina b(og)a tvoega êkože pisano estь da tomu samomu poslužiši* 26l, *govoraše davidь v psalmi izbavilь esi dušu svoju od ada preispodnago* 35d, *i to potvrjue davidь v psalmi govoreči b(la)ž(e)ni su oni o g(ospo)dine ki živu v domu tvoemь va vek veka vshvaletь*

te 56l, čti v levetiki na ie (=26) prostrana obečan'ê božiê boečim̃ se ego 61l, pavalb ka galateom̃ izreni rabu i sina nêe 83l, to su oni psi od kih̃ govori i(su)h(rst)̃ po mateju ne tiite dati s(ve)tago kruha psom̃ 106l i dr.

Akt. ptcp. pret. prvi u pravilu se tvori od participske osnove glagola i nastavka -ši, npr. *izlizši* 55l, *našadši* 75l, *potêkši* 23l, *ukradši* 103d, *všadši* 1l.

Sindetička dvojina u pravilu se ne čuva, npr. *bog̃ i natura niednu rič̃ ne čine zamañ* 2l, *s(ve)ti mat̃i v šestom̃ i luka v četrtom̃ k(a)p(itu)li pišu* 4l, ali iznimno je rijetko nalazimo u biblijskome kontekstu, npr. *datañ i abiroñ kluči i psujuči b(og)a, otvori se zemla i požri niju d[u]šiju i ponese e v pakalb* 46l, *srce moe i pl̃t̃ moê vzr(a)dovasta se o b[o]zi živom'* 54d. Anaforičku dvojину nalazimo u primjeru *dva mladca ... edañ od niju* 50d i dr. Slobodna dvojina vrlo je rijetka, npr. NA *n(o)zi* 46l, *r(u)ci* 46l, *prsi* 75d, ali: *noge* 43d, 52l, *ruke* 14l, 18l, 23l, 83l, G *očiju* 12l, 47d, ali: *nog'* 104d, 114d, *ruk̃* 63d, 114d, *ust̃* 34l, 102d, DI *očima* 19d, 33d, 60l, *ušima* 1l, ali: *nogami* 31l, 41l, 49l, 97d, *rukami* 12l, *škarami* 42l, *usti* 67d, 86l.

7. Zaključak

Senjski korizmenjak (1508) pisan je čakavsko-crkvenoslavenskim amalgamom u kojem prevladava čakavski sloj na svim jezičnim razinama, npr. na fonološkoj razini *jat* se reflektira ikavsko-ekavski, nazalni samoglasnik **ɛ* iza *j* reflektira se u *a*, nalazimo čakavsku jaku vokalnost; na morfološkoj se razini izdvaja nastavak -*ø* u G mn. imenica, čakavski kondicional u 1. l. jd. i dr.; na sintaktičkoj se razini npr. pojavljuju talijanske/latinske konstrukcije koje su uklopljene u čakavski jezični sustav. Fonološka i morfološka obilježja karakteristična za crsl. sloj, npr. epentetsko *d*, participi, prezent glagola, oblici zamjenica i posvojnih pridjeva, kontekstualno su uvjetovana, budući da se pretežito ostvaruju u biblijskom, općepoznatom kontekstu, no prevoditelji nerijetko za njima posežu želeći svoj jezični izraz učiniti bogatijim.

Literatura

- Bogović, M. (1994) *Glagoljica u Senju*, Senj.
Damjanović, S. (1984) *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, Zagreb.
Fisković, C. (1962) *O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Caris*, Split.
Hercigonja, E. (1983) *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb.
Hercigonja, E. (1983a) Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. stoljeća (na građi Petrisova zbornika iz god. 1468), *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 18, 1–42.
Hudeček, L. (1991) Posvojna funkcija genitiva ličnih zamjenica za 3. lice u hrvatskom književnom jeziku do kraja 18. stoljeća, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 17, 27–46.

- Hudeček, L. (1997) Plural srednjega roda kao sredstvo za izricanje neodređenosti (u glagoljaskoj i starijoj latiničkoj književnosti), *Prvi hrvatski slavistički kongres*, 2, 575–586.
- Hudeček, L. (2001) Glagoli govorenja i mišljenja u hrvatskome čakavskom književnom jeziku do 17. stoljeća – strani sintaktički utjecaji, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 27, 95–112.
- Ivšić, J. (1931) Ђ u senjskom govoru, *Južnoslovenski filolog*, 10, 171–178.
- Kolendić, P. (1933) Karaćolov “Quadragesimale” u srpskohrvatskom prevodu, *Godišnjak skopskog Filozofskog fakulteta*, 169–175.
- Kukuljević, I. (1863) *Acta croatica. Listine hrvatske*, Zagreb.
- Kulundžić, Z. (1966) Glagoljaska štamparija XV–XVI stoljeća. Kosinj – Senj – Rijeka, *Senjski zbornik*, 2, 167–308.
- Kuzmić, B. (2001) Oblici pridjeva u Senjskom korizmenjaku (1508), *Senjski zbornik*, 28, 79–104.
- Kuzmić, B. (2001a) Stupnjevanje pridjeva u Senjskom korizmenjaku, *Drugi hrvatski slavistički kongres*, 1, 237–241.
- Lukežić, I. (1990) *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Rijeka.
- Malić, D. (1988) *Povaljska listina kao jezični spomenik*, Zagreb.
- Malić, D. (1996) Jezik glagoljičke početnice Jurja iz Slavonije, *Filologija*, 26, 25–40.
- Malić, D. (1997) Jezična slojevitost takozvana Marulićeva Marijinskog oficija, *Filologija*, 29, 97–117.
- Matešić, J. (1981) O utjecajima na jezik i na granice čakavštine, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, 125–130.
- Mićanović, K. (1999) *Posvojnost u hrvatskome standardnom jeziku*, magistarski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Mićanović, K. (2000) Posvojni pridjevi i izražavanje posvojnosti, *Suvremena lingvistika*, 49–50, 111–123.
- Mihaljević, M. (1990) Upotreba povratnuposvojne zamjenice *svoj* u hrvatskom ili srpskom jeziku, *Wiener slavistisches Jahrbuch*, 8, 145–156.
- Mihaljević, M. (1990a) Veznici *ašće* i *ako* u hrvatskoglagojskim tekstovima, *Suvremena lingvistika*, 29–30, 99–118.
- Mihaljević, M. (1997) Jestno-niječna pitanja u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku, *Suvremena lingvistika*, 43–44, 191–210.
- Mihaljević, M. (1997a) Jezična slojevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine, *Filologija*, 29, 119–138.
- Moguš, M. (1966) *Današnji senjski govor*, Senj.
- Moguš, M. (1996) Čakavci s Krbave, *Suvremena lingvistika*, 41–42, 451–456.
- Mrkonjić, T. (1998) Novija literatura o Robertu Caracciolu O. F. M. Conv. (c. 1425–1495), *Senjski glagoljaski krug 1248.–1508.*, 105–111.
- Nazor, A. (1971) Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494–1508, *Slovo*, 21, 415–442.

- Pavešić, S. (ur.) (1971) *Jezični savjetnik s gramatikom*, Zagreb.
- Pavičić, S. (1962) Seobe i naselja u Lici, *Zbornik za narodni život i običaje*, 41, 5–330.
- Reinhart, J. (1998) O jeziku *Naručnika plebanuševa* 1507., *Senjski glagoljaški krug 1248.–1508.*, 185–198.
- Sladović, M. (1856) *Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske*, Trst.
- Štefanić, V. (1964) Glagoljski Transit svetog Jeronima u starijem prijevodu, *Radovi Staroslavenskog instituta*, 5, 102–105.
- Šurmin, Đ. (1898) *Hrvatski spomenici*, I, Zagreb.
- Vončina, J. (1955) Četiri glagoljske listine iz Like, *Radovi Staroslavenskog instituta*, 2, 213–230.

LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE SENIAN LENT BOOK

Summary

The Senian Lent Book (1508) is a Croatian translation of the *Quadragesimale* (1474), a collection of Lent preachings delivered by an Italian Franciscan, Roberto Caracciolo from Lecce. The Senian Lent Book was translated from Italian into Croatian by Senian canons Pero Jakovčić and Silvestar Bedričić and afterwards printed by a Senian glagolitic printing-house. Until recently the Senian Lent Book was exceptionally scantily referred to in literature concerning cultural and history and its language was treated rather superficially. For instance, it was emphasized that it belongs to the national (Croatian) language, without its structure having been extensively tackled. This article deals with the linguistic analysis of the Senian Lent Book on all linguistic levels.

Ključne riječi: Senjski korizmenjak, senjska glagoljaška tiskara, Pero Jakovčić, Silvestar Bedričić

Key words: Senian Lent Book, Senian printing-house, Pero Jakovčić, Silvestar Bedričić